

Svět věda jak chytří byli dinosauři

Dinosauři: hlupáci, nebo géniové?

Pro člověka, jakožto nejinteligentnějšího obyvatele planety, je typické, že na ostatních tvorech ho kromě jiného zajímá právě jejich rozum. **U dávno vyhynulých živočichů je takové zjišťování ještě víc fascinující** a podvědomě toužíme, aby mezi nimi byl i takový, který se nám inteligencí vyrovná

Dinosauři byli až do zcela nedávné doby v podstatě synonymem hlouposti. Ustálenou představou o jejich inteligenci ovšem do značné míry ovlivnila „módní vlna“ devadesátých let, kdy především vlivem trilogie *Jurských parků* a „paleo-románu“ Roberta Bakkeru *Červený raptor* vzniklo obecné povědomí o zcela nadstan-

Chytrost dinosaurů pak dostala nový rozměr ve filmu *Jurský park*, kde umí dromaeosaurid velociraptor například otevírat dveře, loví koordinovaně ve smečce a dokáže se s ostatními jedinci dorozumívat na značně vysoké kooperativní úrovni. To ovšem stále není nic proti zmiňovanému románu *Červený raptor* nekonvenčního amerického pale-

ky – mnohem blíže tomu druhému. I ti nejinteligentnější známí dinosauři byli v rozsahu mozkových schopností na stejné úrovni jako většina dnešních ptáků, tedy svých potomků. To ovšem není tak málo, někteří příslušníci ptačí říše jsou totiž natolik inteligentní, že to v poslední době pořádně zamotalo hlavy zvířecím etologům.

Například příslušníci čeledi krkavcovitých (Corvidae) dokážou snadno vyrábět jednoduché nástroje, což bylo dosud známo jen u člověka, šimpanze a gorily. Při experimentech s novokaledonskými vránami byl například součástí pokusu měděný drátek a zkumavka s oříškem. Aby se k němu vrána dostala, vzala drátek na jednom konci do zobáku a na druhém ho přidržela pařátkem. Ohnula jej a udělala na něm háček, pak držela drátek v zobáku a podařilo se jí s ním vytáhnout oříšek ze zkumavky. Průměrnému člověku může taková událost přidat triviální, ale pro etologii živočichů má obrovské implikace. Mimo jiné lze v zásadě konstatovat, že dinosauři nejen ve formě svých ptačích příbuzných přežili rozhraní K-T (křída a třetihor), ale dosud patří mezi nejinteligentnější živočichy naší doby. Ptáci jako vrány a papoušci jsou tedy mnohem bystřejší než kterýkoliv nižší tetrapod (plaz

Třítunový stegosaurus měl sice mozek velikosti vlašského ořechu, ale tento rod žil na Zemi pětkrát déle, než se zatím počítá doba existence lidského rodu

dardních inteligenčních schopnostech některých dravých dinosaurů. Jak to s jejich inteligencí bylo ve skutečnosti?

Dinosauři sny

Už začátkem 80. let minulého století vznikl model superinteligentního dinosaura, který měl podle představy autorů mít s člověkem společnou nejen inteligenci, ale do značné míry i vzhled. Šlo ovšem o pouhý výplod fantazie, která zřejmě byla poháněna touhou alespoň takto „objevit“ tvora, který by se lidem blížil inteligencí (viz Člověku podobný).

ontologa Roberta Bakkeru. Větší příbuzný velociraptora *Utahraptor* sní na stránkách knihy sny, plánuje svoji budoucnost v sociálním kontextu a dokonce vytváří jakési brisní rozhodné soudy o okolní skutečnosti.

Geniální potomci

Jaká ovšem byla skutečnost? Opravdu v nesmírně dlouhém druhohorním období existovali „superchytří“ dinosauři? Nebo se jedná čistě jen o hollywoodskou filmařskou (potažmo spisovatelskou) licenci, nezakládající se ani v nejmenším na pravdě? Skutečnost je – bohužel pro dinosauři i filmové fanouš-

slovníček

Etologie je vědní obor, který se zabývá studiem chování živočichů. Etologové se například snaží rozeznávat vzorce chování živočichů, které mohou být v zásadě vrozené (tedy řízené instinktem), nebo získané učením, zkušeností

?????
????????????????

?????
????????????????

jak chytří byli dinosauri

věda **Svět**

nebo obojživelník), ale předčí i leckterého savce, tedy příslušníka naší živočišné třídy. (Více viz Svět 4/07, strana 74 a Svět 10/07, strana 17)

Dinosauri EQ

Vraťme se ovšem k inteligenci již vyhynulých dinosaurů, jejíž stanovení je zpětně velmi obtížné. Orientační hodnotou je **dinosauri EQ, tedy encefalizační kvocient** (neplést s podobně označovaným emočním kvocientem), což je zjednodušeně řečeno relativní velikost mozku daného tvora porovnávaná s velikostí mozku typického zvířete stejné hmotnosti v poměru k objemu těla. V případě dinosaurů je tímto referenčním zvířetem krokodýl, protože s výjimkou ptáků jsou dnes nejbližšími příbuznými dinosaurů příslušníci skupiny Crocodylomorpha. Jako modelového zvířete pro validizaci a kontrolu údajů je často využívá i dnešních ptáků. Jak je vlastně možné porovnávat velikost mozku dávno vyhynulých tvorů se současnými? Odpověď je jednoduchá. V některých případech máme k dispozici zachovanou fosilní lebku a díky tomu i obrys mozkovny dinosaurů, jejíž výlitek potom slouží jako podklad pro výpočet.

Hloupí býložravci, mazaní dravci

Stanovíme-li tedy EQ krokodýla jako rovné 1, hodnoty u různých skupin dinosaurů budou zhruba následující:

Mezi nejméně inteligentní dinosaurů budou podle očekávání patřit sauropodomorfové, přičemž prosauropod *Massospondylus* dosahuje hodnoty EQ pouze **0,05** (jeho mozek je relativně 20x menší než mozek stejného velkého krokodýla). Následují obří sauropodi (**0,2–0,6**), „obrnění“ ankylosauridi a „trnití“ stegosauridi (**0,5–0,7**), rohatí ceratopsidi (**0,7–0,9** a výjimečně **2,1**) a z býložravců dinosaurů jsou na tom nejlépe ornitopodi, jejichž rozmezí **0,9–2,8** již výrazně překonává průměrného krokodýla.

Stejně tak v dnešní přírodě dravci většinou vykazují vyšší inteligenci a relativně větší mozek (to souvisí s většími nároky kladenými na jejich orientaci v prostoru, hledání kořisti apod.). Další na řadě jsou tedy velcí masožraví dinosauri (např. allosauridi a tyrannosauridi) s hodnotami od **1** až po více než dvě, resp. **2,2**. Nejinteligentnější dinosauri, ornithomimosauri, troodontidi a dromaeosauridi (kam patří i tzv. „raptor“), jsou pak daleko vpředu, jejich hodnoty EQ se pohybují kolem **5,5–8,6** (u jednoho rodu dokonce téměř **14**!). Dinosaurus s jednou z relativně největších mozkoven, drobný *Troodon formosus*, byl tedy asi šestkrát chytřejší než krokodýl stejné velikosti (hodnota EQ až **6,48**). Neoficiálním rekordmanem mezi neptačími dinosauri je ale nyní malý dromaeosaurid *Bambiraptor feinbergi* s EQ 1,2 – 1,4 vůči modelovému zástupci ptáků a **12,5–13,8** vůči zmíněnému krokodýlovi. V druhohorním světě to určitě nebylo málo. Na otevírání dveří, pokud by v USA a Kanadě ve svrchní křídě nějaké byly, by to ale nespíš nestačilo.

» Člověku podoben

Myšlenka inteligentních dinosaurů se poprvé materializovala v roce 1982, kdy kanadský paleontolog Dale Russell spolu s umělcem Ronem Seguinem vytvořili model dinosaurida.

Superdinosaur člověčí

Dinosaurid je inteligentní dinosaur, který v představách vědce vznikl sapientačním procesem z drobných a agilních dravých dinosaurů. **Jde samozřejmě pouze o hypotetickou konstrukci**, ale samotný model má moc probouzet v návštěvníkovi poněkud nepřijemné pocity. Tento nikdy neexistující tvor (kopii jeho modelu lze mimochodem obdivovat např. v ZOO Dvůr Králové) **byl vytvořen tak, aby v mnoha rysech záměrně připomínal člověka**. Za všechny znaky lze uvést jen několik: Ocas zmizel, vzpřímila se postava, páteř se zvertikalizovala, obličejová část zkrátila, mozkovna zvětšila, vytvořil se mohutný vratiprst, rozšířila se pánev atd.

Superdinosaur ptačí

Pokud bychom vůbec přijali výše uvedenou konstrukci, byl by stále problémem v tom, že **Russelův dinosaurid je až přespříliš podobný člověku**. Jde vlastně spíše o projekci lidské postavy do podoby plazího humanoida se šupinatou kůží a velkýma ještěřímá očima. Přestože jde pouze o ryze hypotetický model, měl by být alespoň založen na co možná nejvěrnějším respektování

evolučních trendů, v tomto případě u troodontidních maniraptoranů (větvi inteligentních dravých dinosaurů příbuzných ptákům).

S novou a podle všeho mnohem přesnější hypotetickou rekonstrukcí, jak by mohl případně v roce 2006 americký umělec Nemo Ramjet. Vycházel z předpokladu, že podoba inteligentního dinosauru by nutně nemusela vést k „přelobčení“ jeho celkového vzhledu. Zvětšila by se sice mozkovna, ale předmočnicová část lebky by se nezkrátila (aby se obličej stal plošším), tělo by zůstalo v horizontální poloze a tak by byl zachován i ocas, pernatý pokryv těla by rovněž nebyl výrazně redukován.

Jsmo chytřejší než dinosauri?

Je však třeba si také uvědomit, že velikost mozku není nutně úměrná jeho schopnostem. Koneckonců kytovec vorvaň (*Physeter macrocephalus*) má mozek podstatně větší než člověk a dokonce obsah mozkoven ne-

už se jednalo o bystré predátory, jako byl troodon, nebo o poněkud méně bystré „tanky“ typu ankylosauridů, jejich dlouhodobá existence jakožto taxonomické skupiny po neuvěřitelných 165 milionů let nedává místo pro jinou verzi chápání kategorie evoluční úspěš-

Neoficiálním géniem mezi neptačími dinosauri je Bambiraptor feinbergi, který by měl být podle změřeného EQ až 14x chytřejší než dnešní krokodýl

andrtalců v průměru převyšoval kapacitu mozkoven našich (viz Svět 2/08, strana 18). U dinosaurů je pak situace ještě víc ztížena jejich morfologickou a fyziologickou různorodostí.

Obří sauropodi určitě neměli miniaturní hlavy, spíše jejich těla byla značně „přerostlá“. A pokud má někdo dojem, že třítunový stegosaurus s mozkem vlašského ořechu byl odsouzen k evolučnímu nezdaru, ať si ověří údaje z fosilního záznamu. Tento rod žil na naší planetě pětkrát déle, než se zatím počítá doba existence lidského rodu. Navíc pravděpodobnost, že ho v délce pobytu na této planetě překonáme, je upřímně řečeno mizivá. Stačí se zamyslet nad událostmi pouhého posledního století. Podobná je situace i u ostatních skupin dinosaurů. Byli adaptováni, jak nejlépe mohli, a byla to adaptace úspěšná. Ať

nosti. Nakonec je faktem i to, že dinosauri potomci dosud ovládají vzdušnou část biosféry a počtem druhů přes 9 700 převyšují počet druhů savců i plazů dohromady.

Intelligence je ovšem podstatně komplexnější pojem a mnoho neurofyziologů se domnívá, že větší význam než samotná velikost mozku má denzita (hustota) mozkových synapsí. Tu nám však u vymřelých organismů kostra neodhalí. Nicméně stále platí původní premisa – **nejinteligentnějším známým dinosaurum je vrána**.

« Vladimír Socha, absolvent UHK, obor historie, specializace dějiny starověku a pravěku

» víte že?

Filmový velociraptor, předvedený v Jurském parku, byl asi dvakrát větší než před dávnými lety skutečně žijící Velociraptor mongoliensis. Filmovému zvířeti by se rozměry mnohem více blížil např. druh Deinonychus antirrhopus.

Podobně inteligentní jako vrány jsou i některé druhy papoušků a např. druh Nestor Kea z Nového Zélandu má být údajně ještě „inteligentnější“ než zmíněné vrány, zatím to však nebylo experimentálně dokázáno.

« **Modely „superdinosaurů“ byly zřejmě inspirovány touhou vytvořit představu tvora, který by se lidem blížil inteligenci.** Dale Russell a Ron Seguin tak v roce 1982 stvořili „člověčího dinosauru“ a Nemo Ramjet se v roce 2006 nechal více inspirovat skutečností. Oba výtvoři jsou nicméně pouhým výtvořem fantazie

» víte že?

Pro zjištění dinosauri intelligence pomocí encefalizačního kvocientu **byly stanoveny dvě srovnávací studie.** První z nich, zmíněná v textu, stanovila hodnoty mezi 0.1231 a 6.28. Druhá, kde byl srovnávacím živočichem pták (zejména pštros emu), vykázala podstatně nižší hodnoty EQ mezi 0.0334 a 0.8607. Ani nejvyšší hodnota tedy v tomto případě nepřesahuje poměrnou velikost mozkovny daného ptáka.

Kdo byl nejchytřejší

Orientační hodnotou stanovující inteligenci dinosaurů je encefalizační kvocient (EQ). Jde o relativní velikost mozku daného tvora porovnávanou s velikostí mozku typického zvířete stejné hmotnosti v poměru k objemu těla. Jestliže porovnááme dinosaury s krokodýlem, který je po ptácích nejbližším dinosaurím příbuzným, pak je jeho EQ rovné 1. Dinosauři s hodnotami menšími než 1 by tedy byli poměrně méně inteligentní, zatímco třeba při hodnotě 2 lze předpokládat inteligenci dvojnásobně překračující chytrost krokodýla.

1,85 Ornitopodi (0,9–2,8)

0,8

Rohatí ceratopsidi (0,7–0,9 a výjimečně 2,1)

Krokodýl (1,0)

1,0

1,6

Allosauridi a tyrannosauridi (1–2,2)

0,6

„Obrnění“ ankylosauridi a „trnití“ stegosauridi (0,5–0,7)

0,4

Obří sauropodi (0,2–0,6)

0,05

Sauropodomorfové (prosauropod Massospondylus) – EQ 0,05

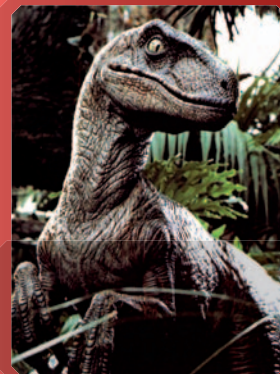
býložravci

dravci

Dromaeosaurid Bambiraptor feinbergi (12,5–13,8)

13,15

7,05

Ornithomimosauři, troodontidi a dromaeosauridi (5,5–8,6)